

LBRIS

We know
books

SIMONE DE BEAUVOIR

De la sex la gen

Cristina Sánchez Muñoz

LITERA

București
2021

CUPRINS

Filosoafa care nu se simțea filosoafă	7
Beauvoir nu te naști, devii	13
Fata care voia să fie scriitoare	15
<i>Beauvoir și Sartre: iubiri contingente și iubiri esențiale</i>	22
<i>La vie en rose</i>	24
<i>Câteva prietenii</i>	26
<i>Femei filosof: tăcerea și cuvântul</i>	30
A interpreta lumea	35
<i>Influențe intelectuale</i>	36
Ofensiva existențialistă	38
<i>Rive Gauche: teritoriu existențialist</i>	38
<i>Existențialismul</i>	41
Scandalul iscat de <i>Al doilea sex</i>	46
<i>Impactul cărții Al doilea sex</i>	53
O figură publică	54
Adio	59
Baze filosofice ale inegalității	63
Genealogii ale egalității	63
<i>Feminism/feminisme</i>	66
„A merge la esența lucrurilor“.	
O chestiune de metodă	67
<i>Câteva exemple de androcentrism</i>	69

Alteritate. Femeia drept Cealaltă	71
Transcendență și imanență	74
Corpul ca situație	76
<i>A construi femeile (și bărbații)</i>	78
<i>Actualitatea lucrării Al doilea sex în lumina situației femeilor în secolul XXI</i>	80
Experiențele inegalității	83
A trăi la feminin	83
<i>Asta-i tot?</i>	85
<i>Alte experiențe ale femininului: prostituția</i>	87
Lucrul despre care nimeni nu vorbește: bătrânețea	88
Denaturalizarea inegalității: genul drept construcție	94
<i>Sofismul naturalist</i>	97
Căile eliberării: subiectul liber „femeie“	98
<i>A trăi la masculin</i>	100
Moștenirea lăsată de Simone de Beauvoir	103
Personalul este politic	103
<i>Economia îngrijirilor</i>	105
Feminismul egalității și feminismul diferenței	107
<i>Viziuni morale diferite: justiția și grija</i>	110
De la sex la gen	112
<i>Roluri de gen</i>	115
<i>Analizele de gen în cercetare</i>	116
De la gen la teoria <i>queer</i>	117
<i>Pielea în care locuiesc</i>	121
<i>Opere principale</i>	127
<i>Cronologie</i>	131
<i>Indice de nume</i>	139

Filosoafa care nu se simțea filosoafă

Simone de Beauvoir este una dintre marile intelectuale ale secolului XX. Deși aproape toată lumea a auzit vorbindu-se despre ea, se pare că nu e ușor să o încadrezi într-o școală de gândire anume: „tovarășa lui Sartre“ sau „gânditoarea care a vorbit despre femei“ sunt definițiile asociate de obicei numelui său. Tot atât de obișnuit, referitor la ea, este să citezi acea frază atât de enigmatică din cartea ei *Al doilea sex*: „Femeie nu te naști, devii“. Și, în oarecare măsură, este greu să eviți aceste trei referințe.

„Tovarășa lui Sartre“. Nu-i ciudat că numele lui Simone de Beauvoir apare mereu alături de cel al lui Jean-Paul Sartre, pentru că și-au petrecut toată viața împreună, chiar dacă această convivență poate fi definită ca specială, cel puțin. Neîndoielnic, erau „suflete pereche“, după cum spunea chiar Beauvoir. Erau oare suflete pereche și din punct de vedere filosofic? Deseori, Simone de Beauvoir a fost prezentată ca sânguincioasa elevă care aplică teoriile filosofului Jean-Paul Sartre, înțelegând prin asta că, în realitate, nu ar fi avut o voce filosofică proprie. De fapt, în unele

enciclopedii sau antologii ale filosofiei existențialiste, numele ei nici nu este citat, însă cel al lui Sartre, da. Totuși, lecturi recente mai atente au scos în evidență caracterul eronat al acelor interpretări și excluderi, subliniind că ne aflăm mai curând în fața unui schimb profund și profitabil de idei între cei doi autori. Unele concepte-cheie apar atât în opera lui Sartre, cât și în cea a lui Beauvoir (libertatea, problema alterității, situația sau corporalitatea), însă au fost dezvoltate diferit de fiecare dintre cei doi; fără îndoială, autoarea noastră a etalat o voce proprie și originală. Trebuie să ținem cont că anii lor de tinerețe au fost ani de lecturi reciproce, de scriere aproape în paralel și de trăiri derulate într-un cerc închis, cu amiciții intelectuale împărtășite. Nu existau multe divergențe în proiectul comun de interpretare a lumii. Analizând opera lui Beauvoir, vedem însă că ea pare să se îndrepte mereu spre un obiectiv clar: examinarea situațiilor trăite realmente de indivizi; de exemplu, cum își trăiesc femeile trupul, care este trăirea timpului și a bolii la vârstnici sau cum situațiile existențiale ne pot limita libertatea. Beauvoir și-a dedicat mare parte din lucrări studierii modului în care această existență e „construită“ de cultură și de societate.

Fără îndoială este surprinzător că Simone de Beauvoir nu se considera filosoafă – și o declara în mod expres. În opinia ei, filosofia consta fundamental în construirea de sisteme mari, de edificii conceptuale mari. Beauvoir s-a dedicat mai curând *deconstruirii*, distrugerii credințelor profund înrădăcinate și demontării argumentațiilor care prezentau drept un lucru natural inegalitatea între ființele umane. Analiza ei este un solvent puternic care scoate la lumină falsitatea situațiilor acceptate în mod obișnuit, de exemplu că femeile sunt legate de ciclul reproductiv sau că vârstnicii nu-și pot face planuri de viață. Iar demersul acesta este întreprins de autoare cu instrumente

filosofice: filosofia existențialistă și cea hegeliană. Fără aceste instrumente, nu s-ar fi putut duce la bun sfârșit tot acest program deconstructiv din *Al doilea sex*.

Gânditoarea care a vorbit despre femei. Este indiscutabil faptul că, odată cu Simone de Beauvoir, a început să se vorbească altfel despre femei, în manieră filosofică. Odată cu ea a început să se considere că a te naște cu trup de femeie condiționează libertatea și capacitatea de a realiza proiecte, precum și modul în care se atinge acest rezultat. Încă o dată, Beauvoir punea degetul pe rană, deconstruind orice urmă de existențialism biologic și susținând că „a fi femeie“ implică o serie de reguli care marchează un traseu pentru a ajunge la rezultatul final. Teoria următoare celei sugerate de Beauvoir va folosi conceptul de „gen“ (traducere literală din englezescul *gender*) ca să sublinieze că diferența sexuală este rodul unei construcții culturale privitoare la corpurile biologice și să concluzioneze, din contră, că biologia noastră nu determină un comportament concret. În realitate, pentru Beauvoir nu încetăm să fim construcții culturale și din acest motiv nu există o presupusă „esență feminină“. Noutatea – și radicalismul – proiectului său surprinde fiindcă ia în discuție ceea ce afirmam bună parte dintre gânditori: supunerea existențială a femeilor față de trupul lor. Beauvoir vine atunci și se întreabă: Ce înseamnă să fii un subiect încarnat într-un trup de femeie? Această circumstanță influențează modul de a trăi în lume? Ce consecințe are pentru libertatea ei? Și, în mare parte, răspunsurile ei provin din analiza experienței cotidiene. Fără doar și poate, acest program de cercetare era filosofic, dar implica și confruntarea cu tradiționala ocupație filosofică. În acest sens, avem de-a face cu o filosoafă heterodoxă: o filosoafă care nu se simțea astfel și care credea că opera ei nu face parte din domeniul filosofiei.

Autoarea frazei „Femeie nu te naști, devii“. A pătrunde în opera lui Simone de Beauvoir înseamnă, în primul rând, să cunoști parcursul ei existențial. Există filosofi a căror viață aproape că nu se reflectă în cărțile lor. Nu este cazul lui Simone de Beauvoir, care, practic, și-a făcut publică toată viața în amintirile și romanele publicate de ea, în care apar și ea, și Sartre, precum și un număr însemnat dintre prietenii lor. Așadar, vom vorbi despre această relatare a existenței lui Simone de Beauvoir în care ea se dezvoltă ca figură publică de o însemnătate uriașă în Franța secolului XX și care, simultan, ia notă de evenimente ca martor moral al epocii sale.

Încă de tânără, Beauvoir a folosit scrisul ca mod de a se exprima și de a se prezenta în fața lumii, așa că nu este ușor să separe aspectele literare de cele filosofice în romanele ei. Beauvoir citează exemple literare în operele ei filosofice, de exemplu, atât în *Al doilea sex* cât și în *La vieillesse (Bătrânețea)*, ori își expune argumentațiile filosofice prin intermediul personajelor din romane. „Eu sunt impregnată de filosofie – spunea ea –, iar dacă pun filosofia în operele mele, o fac pentru că acesta este pentru mine modul de a vedea lumea.“ Astfel se ajunge că, în realitate, după cum vom vedea, romanele ei sunt opere de ficțiune cu intrigi filosofice, mai exact cu intrigi filosofice existențialiste. Totuși, vom dedica o atenție deosebită mai cu seamă conținutului eseurilor sale, deoarece în aceste opere filosofice ea își expune sistematic concepția. Mai precis, le vom examina pe cele care corespund cu ceea ce ea numea „ofensiva existențialistă“. Mai puțin cunoscute de marele public spre deosebire de *Al doilea sex*, aceste eseuri reprezintă, de fapt, o parte fundamentală a substanței filosofice a celei mai cunoscute opere ale sale.

Vom analiza, și nu ar putea fi altfel, ideile centrale din *Al doilea sex*. Vom vedea ce înseamnă pentru Beauvoir „să devii femeie“

și care sunt experiențele vieții femeilor care reflectă acest proces. În același timp, vom stabili o continuitate între *Al doilea sex* și cealaltă mare operă a ei, *La vieillesse*, mai puțin cunoscută, ca să examinăm ce idei din prima se manifestă în a doua. În încheiere, vom evalua care este moștenirea lăsată de Simone de Beauvoir, o moștenire care se reflectă mai cu seamă în dezvoltarea teoriei feministe contemporane și care nu este nici pe departe încheiată.

În definitiv, cu această carte dorim să prezentăm o gânditoare care a trăit intens și implicat într-o epocă frământată a istoriei europene, și a cărei operă, încă foarte actuală, ne vorbește despre existența persoanelor, dar considerate ființe concrete și încarnate în trupuri sexuate, tinere sau bătrâne, și ne prezintă felul în care dilemele existențiale – a opta pentru subordonare sau pentru libertate, ori pentru prețul libertății, de exemplu – se manifestă în viața noastră de zi cu zi. Vom descoperi însă și că Simone de Beauvoir, în timp ce ne arată această „apropiere“ atât de greu de găsit în cărțile de filosofie, a fost artizana a unei adevărate „revoluții intelectuale“ prin temele tratate, astfel încât ele continuă să fie prezente în dezbaterile filosofice actuale și mai au multe să ne spună.

Beauvoir nu te naști, devii

Accept marea aventură de a fi eu.

Simone de Beauvoir, *Cahiers de jeunesse (1926-1930)*

Simone Lucie Ernestine Marie Bertrand de Beauvoir, mai cunoscută ca Simone de Beauvoir, s-a născut pe 9 ianuarie 1908, la Paris, într-o familie burgheză. Destinul ei, ca al majorității femeilor de aceeași condiție socială, fusese stabilit încă de la naștere: avea să se căsătorească cu un bărbat de aceeași condiție socială, avea să formeze cu acesta una dintre multele perechi burgheze cu copii, în care soția juca rolul de „înger al căminului”. Totuși, întâmplarea, drept consecință a decăderii economice a familiei, plus încăpățânarea cu care voia să-și facă un viitor departe de regulile sociale convenționale aveau să o transforme pe Simone într-un simbol în care aveau să se recunoască femeile din toată lumea prin dorința ei de emancipare de rolurile culturale tradiționale atribuite genului feminin.

Calea pe care a urmat-o Beauvoir până a devenit personalitate publică – în realitate, una dintre cele mai emblematice personalități ale intelectualității franceze – a determinat-o să pună în act un proces surprinzător de creație: ne aflăm în fața unei femei care se construiește pe sine, care încă din adolescență încearcă să se maturizeze și să se definească în calitate de ființă umană autonomă și liberă. După cum vom vedea, felul ei de a fi și de a exista în lume este profund legat de filosofia existențialistă, în care concepte ca „proiect“, „transcendență“ sau „libertate“ marchează viața indivizilor. Putem spune că Beauvoir, ca existențialistă, își propune să fie stăpână pe viața ei, fapt ce implică și să își asume responsabilitatea deciziilor pe care le va lua: „a fi“ în măsura în care alegi să fii. Drumul până la *să devină Beauvoir* va trece prin rezistențe și opoziții conștiente la moduri de viață stabilite – mai ales pentru femei –, dar, mai presus de toate, reflectă o voință tenace de *a se concepe pe sine* și de a urmări un plan trasat de ea ca individ. Așa cum reiese din memoriile sale, proiectul ei era să „fie scriitoare“. „Să scriu era marea preocupare a vieții mele“, va spune Simone de Beauvoir și acesta va fi instrumentul cu ajutorul căruia se va arăta lumii.

Disponem de multe materiale care ne permit să cunoaștem aproape zi cu zi viața lui Beauvoir și a celor care îi sunt aproape. În principal prin imensa și nesfârșita ei operă autobiografică, operă ce îi reflectă intenția de a se prezenta în fața lumii, de a explica *cine* era: „Când am început să vorbesc despre mine însămi am început o aventură aproape imprudentă: începi și nu știi când termini“. Însă Beauvoir va întreprinde târziu această călătorie de a se povesti sieși, la cincizeci de ani. Începe atunci o muncă titanică de memorialist: *Memoriile unei fete cuminți* (1958), *Puterea vârstei* (1960), *Forța lucrurilor* (1963) și *Socoteli finale* (1972) compun această panoramă autobiografică vastă care

Simone de Beauvoir la 5 ani. Familia ei provenea din marea burghezie franceză, dar, puțin după nașterea ei, părinții au suferit de pe urma unor lovituri economice care au provocat familiei o cădere pe scara socială.

este și reflectarea unei întregi opere. Însă, dacă vrem să completăm această uriașă frescă autobiografică, va trebui să adăugăm și opere precum *Jurnale de tinerețe (1926-1930)* (2008), *Jurnal de război* (1990) sau *Ceremonia despărțirii* (1981). În același fel, corespondența ei vastă – care include scrisori către și de la Jean-Paul Sartre, Nelson Algren și Jacques-Laurent Bost, cele mai importante iubiri pe care le-a avut – contribuie la cunoașterea amplă pe care o putem obține nu doar despre Beauvoir ca personalitate, ci și despre istoria intelectuală franceză a secolului XX.

Fata care voia să fie scriitoare

Trei sunt evenimentele care marchează o cotitură decisivă în evoluția lui Simone, de la naștere până în 1929, când ajunge să fie o tânără profesoară de filosofie: situația economică a familiei; prietenia cu Zază, colega ei de liceu, și întâlnirea cu Sartre.